

การเมืองการเลือกตั้งของนักการเมืองท้องถิ่นชายแดนใต้ ท่ามกลางบริบทความรุนแรง

Politics in the Election of Local Politicians in Context of Ongoing Violent Conflict in the Southern Border Provinces of Thailand

เอกรินทร์ ต่วนศิริ
Ekkarin Tuansiri

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
Faculty of Political Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

ติดต่อผู้เขียน ekkarin.t@gmail.com

ส่งบทความ 19 เมษายน 2562 | แก้ไข 10 กรกฎาคม 2562 | ตอรับ 24 กรกฎาคม 2562 | เผยแพร่ 1 เมษายน 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมืองในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่ามกลางบริบทความรุนแรง โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย 1) เพื่อศึกษาบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นท่ามกลางบริบทความรุนแรง 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและลักษณะการหาเสียงของนักการเมืองท้องถิ่น 3) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่กับการเมืองการเลือกตั้งและบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระเบียบวิธีการวิจัยเป็นการศึกษาโดยอาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-dept interview) จากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยอาศัยการแนะนำของผู้ให้สัมภาษณ์ไปเรื่อยๆ และการค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งจากเอกสาร งานวิชาการ และบทความออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยภาพรวมพบว่า พฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่มีรูปแบบเดียวกับนักการเมืองท้องถิ่นทั่วไปในประเทศไทย กล่าวคือมีการผูกโยงกับการซื้อเสียงและเครือข่ายอุปถัมภ์ของนักการเมืองระดับชาติได้ลงสู่การเมืองระดับท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่น

หากว่าการเมืองในพื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเฉพาะที่อิงกับกลุ่มศาสนา และพบว่ารูปแบบการหาเสียงและพฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมืองและชาวบ้านในพื้นที่ที่มีพื้นที่ต่อรองทางด้านความเชื่อศาสนา

นอกจากนี้ ลักษณะเฉพาะในพื้นที่ พฤติกรรมการเลือกตั้งก็ยังคงยึดกับตัวบุคคลเป็นหลัก ประกอบกับการที่ไม่มีพรรคการเมืองใดผูกขาดการเมืองในพื้นที่ได้ และแม้ว่าความรุนแรงในช่วงการเลือกตั้งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่ก็ไม่ได้มีการสอบสวนสืบสวนเพราะถูกอธิบายเหมารวมด้วยสถานการณ์ความรุนแรงระหว่างรัฐกับกลุ่มขบวนการติดอาวุธ

คำสำคัญ: นักการเมืองท้องถิ่น, สามจังหวัดชายแดนภาคใต้, ความรุนแรงในการเลือกตั้ง, การเลือกตั้งท้องถิ่น

Abstract

This research is to study the political behaviour of politicians in local elections in the southern border provinces amid the violent context. The objectives of the research project are 1) to study the role of local politicians in the context of violence, 2) to study behaviour and campaign characteristics of local politicians, and 3) to analyse the relationship between the unrest situation in the area, electoral politics, and the roles of local politicians in the three southern border provinces. It employs a qualitative methodology. In-dept interview method; with snowball sampling which is a sample selection by using the advice of interviewers, is used to collect data together with secondary research on academic papers and related online articles.

The research finds that the behaviors of local politicians in the three southern border provinces are similar to those of local politicians in other regions of Thailand. Local elections mostly rely on vote-buying and patronage system overseen by national-level politicians; and such system are also deep-rooted in the local politics.

However, local politics in this region is particularly adhered to religious groups. It can be seen through the political behaviour of the local politicians and people during the political canvass that spaces for dialogues and negotiations on religious-related issues emerged in several areas.

Furthermore, it is specific to this region that electoral behaviours rely highly on individuals due to the lack of monopolized power by any political parties. Several violent incidents occurring continuously throughout electoral-related periods were left unexplained and not properly investigated because they were mostly assumed as violence between the state and armed groups.

Keywords: local politicians, southern border provinces of Thailand, electoral violence, local election

■ บทนำ

เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ปะทุขึ้นในปี พ.ศ. 2547 ดำเนินต่อเนื่องมากกว่าทศวรรษ จวบจนถึงปัจจุบัน สร้างความเสียหายแก่พื้นที่และประเทศไทยอย่างมาก ข้อมูลเชิงสถิติที่เก็บรวบรวมตั้งแต่ พ.ศ. 2547 จนถึง พ.ศ. 2560 แสดงตัวเลขเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้น 19,579 ครั้ง มีจำนวนผู้เสียชีวิต 6,687 คน และมีผู้ได้รับบาดเจ็บ 13,229 คน (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, 2561) โดยผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่มักเป็นทหาร ตำรวจ ผู้ก่อความไม่สงบ ประชาชนทั่วไป บุคลากรทางการศึกษา ข้าราชการ และนักการเมืองในพื้นที่⁽¹⁾ นักการเมืองในพื้นที่เป็นหนึ่งในกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง หากพิจารณาจากสรุปสถิติเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch) ระหว่าง พ.ศ. 2555 ถึง พ.ศ. 2558 พบว่า นักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาและฝ่ายบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัดตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงแทบทุกเดือน โดยในช่วงเวลาดังกล่าว นักการเมืองท้องถิ่นกลุ่มนี้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงรวม 174 คน คิดเป็นผู้เสียชีวิต 119 คน บาดเจ็บ 55 คน (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, 2561) หากนับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับนักการเมืองประเภทสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา นักการเมืองในองค์กรปกครองท้องถิ่นทุกระดับและเครือข่ายพรรคพวกของนักการเมืองท้องถิ่นเข้าไปด้วย ตัวเลขสถิติความรุนแรงต่อนักการเมืองในพื้นที่มีจำนวนไม่น้อย ดันแคน แม็กคาร์โก (2555) ผู้ศึกษาวิจัยเรื่องการเมืองไทย ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับกรณีนักการเมืองในพื้นที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงไว้อย่างน่าสนใจว่า เป็นเรื่องยากอย่างยิ่งที่จะแยกแยะถึงสาเหตุของความรุนแรงว่ามีแรงจูงใจมาจากสถานการณ์ความไม่สงบหรือประเด็นทางการเมือง หรือมาจากเรื่องส่วนตัว ความสับสนในลักษณะนี้ปรากฏชัดเจนในกรณีการลอบยิง กูเฮง ยาวอซัน ส.ส. นราธิวาสสองสมัยด้วยปืนอาก้าได้รับบาดเจ็บขณะเดินทางกลับจากหาเสียง เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2548 ภายหลัง

(1) ผู้วิจัยแบ่งประเภทของเหยื่อเหตุการณ์ความรุนแรงโดยอิงตามการจัดประเภทของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้

เกิดเหตุ พ.ต.อ.ทองศักดิ์ภักทราภาณุ รองผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนราธิวาส ในฐานะหัวหน้าชุดสืบสวนและสอบสวนกลางคดีพิเศษ ตำรวจภูธรจังหวัดนราธิวาส ตั้งแนวทางการสืบสวนไว้ 3 ประเด็น คือ การเมือง เหตุการณ์ความไม่สงบและความขัดแย้งส่วนตัว (ตร.เร่งล่าตัวมือยิงผู้สมัคร ส.ส. นราธิวาส, 2561) และความสับสนเช่นนี้ก็เกิดขึ้นอีกหลายกรณีเมื่อนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง จากประเด็นข้างต้นการก่อความรุนแรงโดยมีแรงจูงใจมาจากปัญหาส่วนตัวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไป ขณะที่การก่อเหตุรุนแรงโดยมีแรงจูงใจมาจากสถานการณ์ความไม่สงบเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเฉพาะในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ เช่นเดียวกับการก่อความรุนแรงที่มีแรงจูงใจมาจากประเด็นทางการเมืองนั้นก็มักเกิดขึ้นในบริบททางการเมืองเฉพาะในบางลักษณะเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงนับเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษา การเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่ที่มีลักษณะอย่างไร เหตุใดการที่นักการเมืองในพื้นที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง

คำอธิบายทางวิชาการถึงพฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งของนักการเมืองและประชาชนในจังหวัดชายแดนใต้ส่วนใหญ่มักมีข้อเสนอร่วมกันว่า นอกจากการเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่จะมีลักษณะเป็นการเมืองเชิงอัตลักษณ์ เนื่องด้วยประชากรในพื้นที่มีชาติพันธุ์ ศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ และความแตกต่างเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การหาเสียงของนักการเมืองและพรรคการเมืองรวมทั้งพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกตัวแทนของประชาชนในพื้นที่อย่างแนบแน่นแล้ว การเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่ยังมีลักษณะร่วมกับการเมืองการเลือกตั้งของภาคส่วนอื่นๆ ของประเทศ กล่าวคือ มีการดำรงอยู่ของระบบอุปถัมภ์ผ่านเครือข่ายโครงสร้างโยงใยจากการเมืองระดับชาติลงสู่การเมืองระดับท้องถิ่น (บุษอริ ยีหมะ, 2549; 2555; รุจน์จาลักษณ์รายา คานานุรักษ์, 2558) ซึ่งหากทบทวนงานวิชาการที่ศึกษาความรุนแรงในการเลือกตั้งรูปแบบการเมืองในลักษณะดังกล่าวเป็นการเมืองแบบเน้นตัวบุคคล (ที่ยังไม่พัฒนาไปสู่การเป็นระบบการเมืองที่มีการแข่งขันเชิงนโยบาย) ซึ่งเอื้อต่อการเกิดความรุนแรงในการเลือกตั้ง (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556) อย่างไรก็ตามงานวิชาการที่ศึกษาการเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่ก็ไม่ได้ให้ความสนใจ

ประเด็นดังกล่าวแม้ปรากฏความรุนแรงในการเลือกตั้งให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง อีกทั้งยังขาดความสนใจในบริบทความรุนแรงที่แวดล้อมการเลือกตั้งในพื้นที่ว่าส่งผลต่อกระบวนการเลือกตั้งและพฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งของนักการเมืองและประชาชนในพื้นที่อย่างไร จากปัญหาทางวิชาการที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญที่จะศึกษาปรากฏการณ์ที่ยังไม่มีการศึกษาเหล่านี้เพื่อเติมเต็มความรู้ทางวิชาการและทำให้เกิดความเข้าใจต่อประเด็นการเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่ชายแดนภาคใต้อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

■ วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมในกระบวนการเลือกตั้งของนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้บริบทความรุนแรง
2. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองการเลือกตั้ง ความรุนแรงในการเลือกตั้ง และสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่

■ วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยมีการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการค้นคว้าเอกสาร งานวิชาการ และหนังสือพิมพ์ออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยอาศัยการแนะนำของผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อเชื่อมโยงประเด็นในงานวิจัย โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งประกอบด้วยนักการเมืองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับทั้งฝ่ายบริหารและสภา รวมทั้งนักการเมืองฝ่ายท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วยกำนันและผู้ใหญ่บ้าน โดยมีช่วงเวลาของการสัมภาษณ์ตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 ถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2561 เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก 23 คน และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการจำนวน 14 คน โดยมีขอบเขตในเชิงเนื้อหาเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ในกระบวนการเลือกตั้งภายใต้บริบทความรุนแรง และเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองการเลือกตั้ง ความรุนแรงในการเลือกตั้ง และสถานการณ์ความไม่สงบ

■ แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้แนวคิดและข้อถกเถียงทางความคิดทางรัฐศาสตร์ 4 แนวคิด ประกอบด้วย แนวคิดการเลือกตั้ง แนวคิดการรณรงค์หาเสียง แนวคิดความรุนแรงในการเลือกตั้ง

และแนวคิดระบบอุปถัมภ์ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์สำหรับตอบคำถามวิจัย 2 ข้อ ได้แก่ 1) นักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีพฤติกรรมในกระบวนการเลือกตั้งอย่างไรภายใต้บริบทความรุนแรง และ 2) การเมืองการเลือกตั้ง ความรุนแรงในการเลือกตั้ง และสถานการณ์ความไม่สงบมีความสัมพันธ์กันอย่างไร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดการเลือกตั้ง

งานวิชาการเรื่องระบบการเลือกตั้งที่ดีที่สุดในเมืองไทยปัจจุบัน คือ หนังสือ ระบบการเลือกตั้งเปรียบเทียบ เขียนโดยนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเลือกตั้งของเมืองไทย คือ สิริพรรณ นกสวน สวัสดี (2561) ที่ชี้ให้เห็นถึงการเลือกตั้งและระบบการเลือกตั้งเปรียบเทียบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของแต่ละยุคและบริบทบรรยากาศทางการเมือง และวิเคราะห์ให้เห็นถึงระบบการเลือกตั้งต่างประเทศ ว่าแตกต่างกันอย่างไร โดยการนำเสนออย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกับแนวคิดข้อถกเถียง สถิติ สูตรการคำนวณทางคณิตศาสตร์ และทฤษฎีทางรัฐศาสตร์อย่างน่าอัศจรรย์ในแง่ของความหมาย หลักการ และพัฒนาการในระบบประชาธิปไตยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน การเลือกตั้งถูกใช้เป็นกลไกสำคัญในการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชน ประจักษ์ ก้องกีรติ (2555, น. 7) เสนอว่าการเลือกตั้งสำคัญต่อประชาธิปไตยเพราะการเลือกตั้งทำหน้าที่เป็นปรัชญาและหลักการอันเป็นหัวใจของประชาธิปไตย 3 ประการ ได้แก่ 1) หลักการว่าด้วยอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน 2) หลักการมีส่วนร่วมและการแข่งขันทางการเมือง และ 3) หลักการเรื่องความเสมอภาคทางการเมือง ในประเด็นเรื่องความเสมอภาคนั้น Charles Tilly นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์สังคมศาสตร์ชื่อดัง อธิบายว่าเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตยเพราะในสังคมที่เต็มไปด้วยความไม่เสมอภาคเท่าเทียมทางสังคมและวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นในประเด็นของชาติกำเนิด เชื้อชาติ ศาสนา สีผิว เพศสภาพ หรือชนชั้นนั้น ระบอบประชาธิปไตยได้ทำหน้าที่ประกันความเสมอภาคทางการเมือง (Tilly, 2007, อ้างถึงใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2555, น. 7) ข้อเสนอของ Tilly ข้างต้น น่าสนใจอย่างยิ่งเมื่อนำมาเป็นแว่นมองการเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่ความขัดแย้งสามจังหวัดชายแดนใต้ที่รากเหง้าของความขัดแย้งมาจาก การปะทะระหว่างสำนักประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และศาสนาของชาวมลายูมุสลิมกับวัฒนธรรมไทย (อนุสรณ์ อุณโณ, 2560, น. 183-222) ชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นประชากรส่วนน้อยของประเทศแต่เป็นประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กับชาวพุทธที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของ

ประเทศแต่เป็นส่วนน้อยของพื้นที่ในกระบวนการเมืองการเลือกตั้งอย่างไร พวกเขาเหล่านี้ใช้ความเสมอภาคทางการเมืองในการเลือกตั้ง สรรค์สร้างความเสมอภาคในมิติเศรษฐกิจและมิติทางวัฒนธรรมในพื้นที่หรือไม่ อย่างไร หรือทำให้สถานะที่เลวร้ายดังกล่าวนี้แย่ลงไปกว่าเดิม

2. การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

การรณรงค์หาเสียงของผู้สมัครเลือกตั้งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย 1) การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งที่เปิดเผยและเป็นทางการ สมบัติ จันทรวงศ์ (2530, น. 30-60) ได้จำแนกการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งประเภทนี้ไว้ 4 รูปแบบ ได้แก่ การใช้สิ่งพิมพ์และการประชาสัมพันธ์ การปราศรัยหาเสียง การเข้าถึงตัวผู้มีสิทธิออกเสียงหรือที่นิยมเรียกว่า “การเคาะประตูบ้าน” การหาเสียงโดยใช้สื่อมวลชนซึ่งนักการเมืองที่มีประสบการณ์โซโคโซนมักทำตัวเองให้เป็นข่าวตลอดเวลาเพื่อแย่งชิงพื้นที่ในสื่อ 2) การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งที่ไม่เปิดเผยและเบี่ยงเบน กระมล ทองธรรมชาติ, สมบูรณ์ สุขสำราญ และ ปรีชา หงส์ไกรฤกษ์ (2531, น. 64) ได้จำแนกพฤติกรรมการหาเสียงประเภทนี้ไว้ 4 ลักษณะ ได้แก่ การใช้ข้อเท็จจริงจากราชการทั้งโดยตรงและโดยอ้อมสร้างความได้เปรียบในการหาเสียงเลือกตั้งให้ตนเองและเครือข่าย กลวิธีการพ่นน้ำ⁽²⁾ การซื้อเสียง และกลวิธีการทำลายคู่แข่ง ซึ่งการทำลายคู่แข่งมีวิธีการหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่วิธีการเบาสุดอย่างขุดคุ้ยประวัติมาโจมตีโดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริง การใส่ร้ายป้ายสี การข่มขู่ ตลอดจนการฆาตกรรม หัวคะแนนหรือผู้สมัครฝ่ายตรงข้าม หรือที่เรียกว่าการใช้ความรุนแรงในการเลือกตั้ง

3. แนวคิดความรุนแรงในการเลือกตั้ง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ตั้งข้อสังเกตว่า ความรุนแรงในการเลือกตั้งเป็นประเด็นที่ยังไม่มีการศึกษามากนัก ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการที่โดยทั่วไปนักวิชาการส่วนใหญ่เห็นกันว่าการเลือกตั้งเป็นกลไกแบบสันติวิธีในการแก้ปัญหาว่าด้วยเรื่องใครจะครองอำนาจรัฐในชุมชนการเมืองซึ่งเคยเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้งและความรุนแรงในอดีต นักวิชาการจำนวนมากจึงมักมองไม่เห็นความรุนแรงที่

ซ่อนอยู่ภายในการเลือกตั้ง ยิ่งไปกว่านั้นหากพิจารณาว่าคุณสมบัติประการหนึ่งของความรุนแรงคือการบังคับมิให้มองเห็นสิ่งอื่น จึงอาจกล่าวได้ว่ามีเพียงการเลือกตั้งเท่านั้นที่แผดแสงบังคับความรุนแรงได้อย่างน่าประหลาดใจ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556, น. 5-6)

อย่างไรก็ดีนักวิชาการจำนวนหนึ่งและงานวิจัยหลายชิ้นมองว่าความรุนแรงในการเลือกตั้ง เป็นวิธีการโง่งมการเลือกตั้งรูปแบบหนึ่งที่ไม่ต่างจากการซื้อเสียงหรือการโง่งมกันนับคะแนน มุมมองเช่นนี้เป็นปัญหาเพราะเท่ากับเป็นการลดทอนความร้ายแรงของการใช้ความรุนแรงในการเลือกตั้ง ข้อแตกต่างที่ชัดเจนที่แยกความรุนแรงในการเลือกตั้งออกจากโง่งมการเลือกตั้งรูปแบบอื่น ๆ คือ ผลกระทบจากการใช้ความรุนแรงที่ส่งผลถึงแก่ชีวิตของผู้เกี่ยวข้อง การฆาตกรรมล้างแค้นทางการเมืองจนนำไปสู่วงจรของความรุนแรงไม่รู้จบที่ได้ทำลายสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในการมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนี้ความรุนแรงในการเลือกตั้งยังต่างจากความรุนแรงรูปแบบอื่น ๆ ในแง่ของเป้าหมายของการใช้ความรุนแรง กล่าวคือ ความรุนแรงในการเลือกตั้งมีเป้าหมายเพื่อกำหนดและควบคุมให้การเลือกตั้งหรือผลการเลือกตั้งเป็นไปตามความต้องการของฝ่ายที่ใช้ความรุนแรง ขณะที่ความรุนแรงรูปแบบอื่น อาทิ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ มีเป้าหมายเพื่อกำจัดกลุ่มเชื้อชาติหรือศาสนา กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสงครามกลางเมืองและการก่อการร้ายที่มีเป้าหมายเพื่อล้มโครงสร้างอำนาจรัฐ เป็นต้น

หากพิจารณางานวิจัยศึกษาชั้นสำคัญในห้วงมีความขัดแย้งทางการเมืองไทยที่สูงและมีการจัดการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา ผลจากการศึกษา วิจัยบทบาทของพรรคการเมืองและพฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชนได้สถานการณ์ความขัดแย้ง การเลือกตั้ง 3 กรกฎาคม 2554 พบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชน ส่วนใหญ่ในการเลือกตั้งวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2554 ได้แก่ พรรคการเมือง นโยบาย และความต้องการตอบสนองผลประโยชน์และความคาดหวังของตน ในขณะที่ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล หัวคะแนน และการซื้อขายเสียงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยกว่าปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมการใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนไทยในปัจจุบัน ตั้งอยู่บนการคำนวณทั้งผลประโยชน์เชิงวัตถุและความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ตามวัฒนธรรมการเมือง นอกจากปัจจัยข้างต้น ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งในครั้งนี้ ซึ่งต่างไปจากการเลือกตั้งครั้งที่ผ่าน ๆ มา คือ ความขัดแย้งทางการเมืองและกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมือง สิ่งที่น่าสนใจอีกประการ ปัญหาและอุปสรรค

(2) ผู้สมัครบางคนใช้กลวิธีการพ่นน้ำเพื่อให้ตนเองชนะเลือกตั้งโดยมีวิธีการดังนี้ สมมติว่าผู้สมัครหมายเลข 1 ต้องการชนะ พวกเขาจะสร้างข่าวลือว่าผู้สมัครหมายเลข 1 ผู้สมัครหมายเลข 2 ไม่ได้ หลังจากนั้นพวกเขาก็จะเปิดทำพ่นน้ำโดยที่พวกเขาถือฝักหมายเลข 2 โดยเสนอแถมต่อราคาแพงเพื่อจูงใจให้ผู้ออกเสียงจำนวนมากรับคำท้าพ่นน้ำ โดยถือฝักหมายเลข 1 เมื่อผู้มีสิทธิออกเสียงจำนวนมากถือฝักหมายเลข 1 จึงเป็นธรรมดาที่พวกเขาต้องเลือกหมายเลข 1 รวมทั้งขู่จูงใจให้พรรคพวกและเครือญาติของเขาคะแนนให้หมายเลข 1 กลวิธีการหาเสียงลักษณะนี้ผู้สมัครต้องลงทุนสูงโดยที่ตนเองต้องยอมเสียพ่นน้ำ

ในการเลือกตั้งมีความเกี่ยวข้องกับบริบทความขัดแย้งทางการเมือง มีการเผาทำลายป้ายหาเสียง และข่มขู่หัวหน้าคณะ ทำให้การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครเป็นไปในลักษณะลงพื้นที่เฉพาะพื้นที่ของกลุ่มผู้สนับสนุนเป็นหลัก จึงเป็นการตัดโอกาสของประชาชนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งที่มีความเห็นแตกต่างในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, 2555)

Timothy Sisk (2008, pp. 5-6 อ้างถึงใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556, น. 26) นักวิชาการด้านการเมืองเปรียบเทียบและการเมืองระหว่างประเทศผู้สนใจในประเด็น ความรุนแรงทางการเมืองได้ให้นิยามความรุนแรงในการเลือกตั้งที่ชัดเจนและครอบคลุมว่า

“ความรุนแรงในการเลือกตั้ง คือ การใช้หรือขู่ว่าจะใช้กำลังบังคับ การขู่ หรือการใช้ความรุนแรงทางกายภาพเพื่อมุ่งหมายที่จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเลือกตั้งหรือการกระทำใด ๆ ชำงต้นที่เกิดขึ้นในบริบทของการแข่งขันในการเลือกตั้ง เมื่อความรุนแรงถูกใช้เพื่อส่งผลกระทบต่อกระบวนการเลือกตั้ง อาจเป็นการใช้ความรุนแรงเพื่อมีอิทธิพลต่อกระบวนการเลือกตั้ง เช่น การพยายามทำให้การเลือกตั้งล่าช้าออกไปเพื่อขัดขวางหรือทำให้การเลือกตั้งเสียกระบวนการ และความรุนแรงอาจใช้เพื่อส่งผลกระทบต่อผลการเลือกตั้ง ซึ่งหมายถึงการใช้ความรุนแรงเพื่อเอาชนะการแข่งขันเลือกตั้งที่ยุติกันหรือเพื่อการเอาชนะการลงประชามติในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง”

ประจักษ์ ยังได้ขยายความจากคำนิยามข้างต้นต่อว่าความรุนแรงในการเลือกตั้งมี 2 ประเภท ประกอบด้วย 1) ความรุนแรงทำลายการเลือกตั้งทั้งกระบวนการหรือล้มการเลือกตั้ง ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากฝีมือของชนชั้นนำหรือกองทัพที่สูญเสียอำนาจหรือไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง ชนชั้นนำเหล่านี้ อาจกระทำโดยวิธีการรัฐประหาร ผลกระทบของความรุนแรงแบบนี้จบลงด้วยการที่สถาบันการเลือกตั้งถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิงและพาสังคมออกจากระบบประชาธิปไตย และ 2) ความรุนแรงเพื่อข่มขู่หรือกำจัดคู่แข่งทางการเมืองเพื่อให้ตนเองได้ชัยชนะในการเลือกตั้ง (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556, น. 26) กล่าวในเชิงเปรียบเทียบได้ว่าความรุนแรงแบบที่ 2 มีเป้าหมายจำกัดกว่าแบบแรก และแม้ว่าผลกระทบของความรุนแรงแบบที่ 2 จะทำให้การเลือกตั้งมัวหมอง และไม่ยุติธรรม แต่การเลือกตั้งก็ยังคงดำเนินต่อไปได้

ประจักษ์ ตั้งข้อสังเกตต่อว่าสังคมไทยเผชิญกับความรุนแรงในการเลือกตั้งมาแล้วทั้งสองแบบด้วย สังคมไทย

มีทั้งกลุ่มชนชั้นประเพณีและกองทัพ (ยังรวมไปถึงชนชั้นกลางในเมือง นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนบางส่วน) ที่ปฏิเสธความชอบธรรมของระบอบการเลือกตั้งและสังคมไทยก็ยังมีกลุ่มการเมืองที่แม้จะยอมรับระบอบเลือกตั้งแต่ก็ใช้อิทธิพลและความรุนแรงเพื่อเอาชนะคู่แข่งในสนามการเลือกตั้ง (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556, น. 26) อย่างไรก็ตามพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ปัญหาว่าด้วยความรุนแรงในการเลือกตั้งมีความซับซ้อนยิ่งกว่าปกติ เพราะปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นในบริบทสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาทำความเข้าใจ

4. แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์

James C. Scott (ม.ป.ป. อ้างถึงใน อธิวัฒน์ บุญมี, 2533, น. 199) เสนอว่าความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลที่มีบทบาทและฐานะแตกต่างกัน โดยผู้อุปถัมภ์มักเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าและใช้อิทธิพลหรือสิ่งของที่ตนมีคุ้มครองหรือให้ประโยชน์แก่ผู้รับอุปถัมภ์ที่มีสถานะด้อยกว่า ผู้รับอุปถัมภ์จะตอบแทนผู้อุปถัมภ์ด้วยการจงรักภักดี ให้ความช่วยเหลือหรืออุทิศตัวรับใช้ผู้อุปถัมภ์

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523, น. 42) ชี้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์เป็นไปในลักษณะเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับไพร่ในสังคมสมัยก่อน ขณะที่ในปัจจุบันแม้สังคมไทยจะนำเอาระบบการปกครองและกลไกการบริหารประเทศแบบตะวันตกมาใช้ แต่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ก็มีลักษณะร่วมกับความสัมพันธ์ในระบบเจ้าขุนมูลนายในอดีตก็ยังคงมีอยู่ในลักษณะความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งซ้อนทับกับโครงสร้างสมัยใหม่ที่กำหนดความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ ในทางปฏิบัติแล้วความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์มีความสำคัญและอิทธิพลมากกว่าความสัมพันธ์ที่เป็นทางการเสียอีก

งานศึกษาชิ้นที่สำคัญชื่อว่า หนีบับตรกับบุญคุณ :การเมืองการเลือกตั้งและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายอุปถัมภ์ของ เวียงรัฐ เนติโพธิ์ (2558) ที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบอุปถัมภ์งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาการเมืองในมิติของการเลือกตั้งหลังการปฏิรูประบบเลือกตั้ง และมีการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทุก ๆ ระดับ ซึ่งเป็นผลของรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 เพื่อดูว่าการเมืองในระดับท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร โดยพิจารณาที่ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับนักการเมือง ระหว่างนักการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองท้องถิ่น ระหว่างนักการเมืองระดับต่าง ๆ กับตัวกลางทางการเมือง (หัวหน้าชนชั้น) และความ

สัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับการเมือง ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด โดยได้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากพื้นที่ 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ อุบลราชธานี และนครศรีธรรมราช จากการศึกษาพบว่า ในความสัมพันธ์ระดับบน คือ ระหว่างนักการเมืองกับพรรคการเมือง และระหว่างนักการเมืองด้วยกันเองนั้นมีการเปลี่ยนแปลงน้อย เพราะมีแนวโน้มในการคงรักษาสถานะเดิมอยู่มาก หากจะมีก็เป็นเรื่องตัวบุคคล แต่การเปลี่ยนแปลงระหว่างนักการเมืองกับระบบห้วคณะนั้น มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเชื่อมโยงกับการเมืองท้องถิ่นมากขึ้น และสิ่งตอบแทนก็เป็นเรื่องที่เป็นทางการมากขึ้น แต่เมื่อมีการรัฐประหารแนวโน้มนี้ก็ไม่ชัดเจน ส่วนในระดับประชาชนแบบแผนนี้จะยิ่งพัฒนาไปอย่างชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ที่เคยสนับสนุนพรรคไทยรักไทย และพื้นที่การเลือกตั้งท้องถิ่นในเขตเมือง (เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2558)

ในระบอบประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้งนั้น คณะแนวเสียงกลายเป็นทรัพยากรทางการเมืองใหม่ของผู้รับอุปถัมภ์ที่พวกเขาสามารถใช้ต่อรองผลประโยชน์ในความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนกับผู้อุปถัมภ์ ระบอบประชาธิปไตยไม่ได้แทนที่ระบบอุปถัมภ์ซึ่งมีอยู่เดิมแต่กลับบูรณาการเครือข่ายอุปถัมภ์จนเกิดความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวตั้งที่เชื่อมโยงจากระดับชาติลงสู่ระดับท้องถิ่น (เพียงกมล มานะรัตน์, 2539, น. 28) เนื่องจากเครือข่ายอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่ประกอบด้วยสมาชิกจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีตัวกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่อยู่ศูนย์กลางอำนาจกับผู้รับอุปถัมภ์ซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปในกระบวนการเลือกตั้ง เราเรียกกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ดังกล่าวว่า “ห้วคณะ” (สุรัชย์ ตั้งมกรา, 2556, น. 28)

ระบบอุปถัมภ์เป็นคำอธิบายโครงสร้างการเมืองการปกครองไทยในยุคประชาธิปไตยตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมาที่ทรงอิทธิพลในทางวิชาการ เครือข่ายอุปถัมภ์มีความสัมพันธ์กับการซื้อสิทธิขายเสียงอย่างแนบแน่น เครือข่ายอุปถัมภ์มีโครงสร้างโยงใยจากการเมืองระดับชาติลงสู่การเมืองระดับท้องถิ่น โดยมีห้วคณะทำหน้าที่เป็นห่วงโซ่เชื่อมโยงผู้รับอุปถัมภ์ซึ่งเป็นชาวบ้านในชนบทเข้ากับผู้อุปถัมภ์ซึ่งเป็นนักการเมืองระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น โดยทั่วไปแล้วห้วคณะมักจะเป็นกลุ่มข้าราชการ อดีตข้าราชการ กลุ่มผู้นำและนักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มผู้นำศาสนา กลุ่มพ่อค้าและนักธุรกิจท้องถิ่น รวมทั้งเจ้าพ่อ นักเลงและผู้มีอิทธิพล ห้วคณะนี้มีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัดจนถึงระดับกลุ่มหรือคุ้มของหมู่บ้าน ซึ่งห้วคณะเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ทางตรงหรือทางอ้อมกับบรรดาผู้สมัครและพรรคการเมืองก็ได้ นอกจากนี้

ภายในระบบอุปถัมภ์ยังมีมุ้งที่ประกอบไปด้วยนักการเมืองผู้มีอิทธิพล และผู้อุปถัมภ์เป็นแกนกลาง ในการคุมอำนาจ โดยมีเป้าหมายทางการเมืองที่มุ่งร่วมรัฐบาลหรือยึดครองตำแหน่งฝ่ายบริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้จำนวนสมาชิกในสภาที่เป็นลูกมุ้งต่อรองตำแหน่งฝ่ายบริหารหรือโครงการตามหลักคณิตศาสตร์การเมือง ด้วยเหตุนี้ตำแหน่งรัฐมนตรีหรือฝ่ายบริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารผลประโยชน์ของมุ้ง เพื่อแจกจ่ายผลประโยชน์จากรัฐไปตามเส้นสายของมุ้ง จากนักการเมืองสู่ห้วคณะในระดับต่าง ๆ และไปสู่ชาวบ้านผู้อยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์อีกทอดหนึ่ง ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองท้องถิ่นเป็นความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต่างมีแรงจูงใจของตัวเองที่จะสร้างความสัมพันธ์ต่อกันเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง ในมุมมองของนักการเมืองระดับชาติ ความสัมพันธ์เช่นนี้เป็นไปเพื่อวางรากฐานเสียงของตนในพื้นที่ให้แน่นหนาด้วยการดึงนักการเมืองท้องถิ่นมาเป็นห้วคณะให้แก่ตน ไม่เช่นนั้นก็จะส่งห้วคณะลงสมัครชิงตำแหน่งในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นแทน (เกษียร เตชะพีระ, 2555)

■ ผลการศึกษา

1. พฤติกรรมในกระบวนการเลือกตั้งของนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้บริบทความรุนแรง

พฤติกรรมของนักการเมืองในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทของสถานการณ์ความไม่สงบที่ต่อเนื่องยาวนานกว่าทศวรรษ มีลักษณะแตกต่างกันในรายละเอียดของแต่ละพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และในการเลือกตั้งแต่ละระดับ ตั้งแต่ อบจ. อบต. ผู้ใหญ่บ้าน อย่างไรก็ตามการเลือกตั้งในแต่ละพื้นที่ก็มีลักษณะร่วมกันในเชิงมหภาคหลายประการ ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะร่วมดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทยด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การเลือกตั้งท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผูกโยงกับวิธีการซื้อเสียงและเครือข่ายอุปถัมภ์ของนักการเมืองระดับชาติที่หยั่งรากลึกถึงสู่การเมืองระดับท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่น (เกษียร เตชะพีระ, 2555) ในการเลือกตั้งชิงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่นในหลายพื้นที่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ปรากฏให้เห็นการสนับสนุนของนักการเมืองระดับชาติต่อผู้สมัครแต่ละฝ่ายอย่างเปิดเผยชัดเจน⁽³⁾ ข้อค้นพบเพิ่มเติม คือ มีการเชื่อมโยง

(3) ในการเลือกตั้งชิงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งหนึ่งใน อ.จะนะ จ.นราธิวาส ปี 2552 เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในพื้นที่ว่าอดีตนายองค์การบริหารส่วน

กับพรรคการเมืองระดับชาติข้ามภูมิภาค เช่น พรรคภูมิใจไทย เครือข่ายอุปถัมภ์ยังมีความสำคัญอย่างมากต่อความก้าวหน้าบนเส้นทางอาชีพนักการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่น และเมื่อนักการเมืองท้องถิ่นคนใดขยับขึ้นไปเล่นการเมืองในระดับที่สูงขึ้นพวกเขาก็จะวางทนายทางการเมืองเพื่อสืบทอดตำแหน่งเดิมที่เคยดำรงตำแหน่ง ส่งผลให้เครือข่ายอุปถัมภ์สามารถหยั่งรากจากการเมืองระดับชาติสู่การเมืองระดับท้องถิ่นได้อย่างมั่นคง (นัจมีย์⁽⁴⁾, 2561, ตุลาคม 26, สัมภาษณ์) ในท้องถิ่นใดที่นักการเมืองระดับชาติสามารถสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์ได้อย่างเหนียวแน่นพวกเขาจะกลายเป็นบุคคลที่สามารถกำหนดความเป็นไปของการเมืองในพื้นที่นั้น ๆ ได้ดังตัวอย่างของการขึ้นสู่ตำแหน่งกำนันในตำบลแห่งหนึ่งของอำเภอปะนาเระ ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวตัดสินไม่ได้ขึ้นอยู่กับศักยภาพและการยอมรับจากบรรดาผู้ใหญ่บ้านหรือลูกบ้านในตำบล หากแต่ขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของ ส.ส. ในพื้นที่เป็นต้น (เพลินใจ, 2561, ธันวาคม 16, สัมภาษณ์)

1.1 ลักษณะและรูปแบบเครือข่ายอุปถัมภ์

เครือข่ายอุปถัมภ์มีลักษณะซับซ้อนและมีปัญหาในตัวเอง กล่าวคือ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นโดยมีความเป็นหุ้นส่วนทางการเมืองและผลประโยชน์ซึ่งกันและกันที่ได้รับเป็นสิ่งสำคัญที่ร้อยรัดผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ในแต่ละระดับเอาไว้ ดังนั้นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เปราะบางและไม่ผูกขาดชนิดผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ก่อตัวรวมเป็นร่วมตายด้วยกัน เมื่อมีผู้ให้ประโยชน์ที่มากกว่าหรือยื่นข้อเสนอเป็นหุ้นส่วนทางการเมืองที่สามารถสร้างดุลอำนาจทางการเมืองที่เหนือกว่า ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นั้นก็พร้อมที่จะสิ้นสุดลงได้ทุกเมื่อ ด้วยเหตุนี้การย้ายข้างทางการเมืองในการเมืองทุกระดับจึงเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปและพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ก็ไม่ใช่น้อย การแข่งขันในสนามเลือกตั้งท้องถิ่นในชายแดนใต้จำนวนมากเป็นการต่อสู้ระหว่างผู้ที่เคยอยู่ภายใต้เครือข่ายอุปถัมภ์เดียวกันหรือเป็นผู้ที่เคยเป็นที่มั่งงายสุดเดียวกันในการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา (สรารุณ, 2561, ธันวาคม 14, สัมภาษณ์) ในระบบเครือข่ายอุปถัมภ์ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการคือในพื้นที่เฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กองทัพมีกำลังพลที่ได้เข้าไปประจำการจำนวนมาก ทำให้ในระยะหลังนักการเมืองท้องถิ่นบางคนต้องพึ่งบารมีของทหารในพื้นที่ด้วย ทั้งในแง่ของโครงการ

พัฒนาที่จะลงมาพัฒนาในพื้นที่ ในประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่สำคัญยิ่งในอนาคตข้างหน้า

1.2 ระบบหัวคะแนน

ห้วงเวลาที่มีการเลือกตั้งครั้งใหม่ (24 มีนาคม 2562) ใกล้จะมาถึงหลังจากที่ประเทศไทยตกอยู่ใต้อำนาจเผด็จการของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นระยะเวลายาวนานเกือบ 5 ปี เมื่อรัฐบาลได้ยืนยันว่าการเลือกตั้งจะเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ พรรคการเมืองต่างๆ ก็เริ่มเคลื่อนไหวหาหัวคะแนน ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ผู้สมัครรับเลือกตั้งมีวิธีการสานสัมพันธ์กับหัวคะแนนในหลายรูปแบบ เช่น การซื้อเชิญไปร่วมรับประทานอาหาร (สรารุณ, 2561, ธันวาคม 14, สัมภาษณ์) หรือการเข้าหาผ่านบุคคลใกล้ชิดหรือเพื่อนนักการเมือง (สุวรรณี, 2561, ธันวาคม 15, สัมภาษณ์) หรือการทาบทามเมื่อมีโอกาสพบปะตามงานประชุมต่างๆ (เพลินใจ, 2561, ธันวาคม 16, สัมภาษณ์) เป็นต้น สำหรับนักการเมืองท้องถิ่นจำนวนหนึ่ง การถูกทาบทามให้เป็นหัวคะแนนให้พรรคการเมืองใด พรรคการเมืองหนึ่ง ย่อมสร้างความยากลำบากให้กับพวกเขาทันที อย่างไรก็ตามการวางตัวเป็นกลางทางการเมืองก็มีใช้เรื่องง่ายท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองที่เต็มไปด้วยเครือข่ายอุปถัมภ์ของกลุ่มก้อนการเมืองต่างๆ เมื่อพรรคพวกเพื่อนฝูงหรือบุคคลที่ตนเคารพนับถือมาร้องขอให้เป็นหัวคะแนนก็เป็นเรื่องยากที่พวกเขาจะปฏิเสธ ซ้ำร้ายหากพรรคพวกหรือเพื่อนฝูงที่ตนเคารพนับถือสังกัดกลุ่มการเมืองต่างขั้วกันแล้วมาทาบทามให้เป็นหัวคะแนนให้ ในช่วงจังหวะเดียวกันก็ยิ่งทำให้นักการเมืองท้องถิ่นตกอยู่ในสภาวะที่ยากจะตัดสินใจเป็นทวิคูณว่าจะช่วยฝ่ายใดหรือเลือกช่วยหลายฝ่ายไปพร้อมๆ กับรักษาสายสัมพันธ์อันดีกับฝ่ายที่ตนไม่ได้เลือกด้วย นักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ชายแดนใต้มีวิธีการจัดการกับปัญหาข้างต้นในหลายลักษณะ นักการเมืองท้องถิ่นบางคนเลือกที่จะหายตัวไปจากชุมชนในช่วงที่มีการทาบทามหัวคะแนน (อะห์มัด, 2561, ธันวาคม 15, สัมภาษณ์)

สำหรับนักการเมืองท้องถิ่นบางคน พวกเขา ก็มีประสบการณ์และผ่านสนามการเมืองมาไม่น้อย ก็มีวิธีการรับมือด้วยการปฏิเสธแบบฉันทมิตร โดยการวางตัวเป็นคนกลางคอยแนะนำบุคคลภายในชุมชนที่มีศักยภาพเพียงพอจะเป็นหัวคะแนนได้ให้กับผู้สมัครจากพรรคการเมืองต่างๆ แทนตัวเอง นี่คือการบริบและการเอาตัวรอดของพวกนักการเมืองท้องถิ่นที่มีประสบการณ์ (อะห์มัด, 2561, ธันวาคม 15, สัมภาษณ์) ขณะที่นักการเมืองในบางพื้นที่ทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนใหญ่คอยแบ่งสรรคะแนนเสียงในพื้นที่ของตนเองให้กับบรรดาผู้สมัครจากพรรคการเมืองต่างๆ (ชอลีฮีน,

ตำบลผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่เดิมมีนายกองการบริหารส่วนจังหวัดและภูเกียง ยาวอหะซัน อดีต ส.ส. พรรคชาติไทย 2 สมัยให้การสนับสนุน ขณะที่อีกฝ่ายซึ่งเป็นผู้สมัครหน้าใหม่ผู้เป็นลูกชายอดีตผู้ใหญ่บ้านและเจ้าของสวนยางพาราหลายร้อยไร่ มีนัจมุดดีน อูมา ผู้เป็นสมาชิกกลุ่มวาทะห์และอดีต ส.ส. พรรคความหวังใหม่ 3 สมัยให้การสนับสนุน (อามันต์, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2561)

(4) ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดในบทความนี้เป็นชื่อสมมติ

2561, ตุลาคม 25, สัมภาษณ์) นักการเมืองท้องถิ่นคนหนึ่งตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าภายหลังจากที่คนในพื้นที่สูญเสียสิทธิ์ขาดต่อกลุ่มवादะห์ที่ผูกขาดการเลือกตั้งในพื้นที่มาอย่างยาวนาน การเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มีลักษณะเปิดให้พรรคการเมืองต่าง ๆ ล้วนมีโอกาสได้รับเลือกตั้งทั้งสิ้นด้วยเหตุนี้จึงทำให้การสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์และการแข่งขันในการเลือกตั้งในชุมชนมุสลิมเป็นไปอย่างดุเดือดและรุนแรงในหลายพื้นที่ ต่างจากชุมชนคนพุทธที่มักจะเป็นฐานเสียงของพรรคประชาธิปัตย์อย่างมั่นคง (คอรี, 2561, พฤศจิกายน 11, สัมภาษณ์) ซึ่งนักการเมืองท้องถิ่นพุทธที่เป็นหัวคะแนนให้กับนักการเมืองมุสลิมจะประสบความยากลำบากในการรวบรวมคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครของตนในเขตชุมชนนี้ (ประชา, 2561, ธันวาคม 17, สัมภาษณ์) การที่ชาวบ้านมีพรรคการเมืองหรือผู้สมัครในดวงใจอยู่แล้วนั้นเป็นสิ่งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ นักการเมืองท้องถิ่นบางคนจึงมีวิธีการเลือกที่จะเป็นหัวคะแนนให้กับพรรคการเมืองหรือผู้สมัครคนใด โดยการประเมินว่าชาวบ้านจะเลือกพรรคไหนก่อนแล้วจึงตัดสินใจรับเป็นหัวคะแนนให้กับพรรคการเมืองนั้น (สรวิชัย, 2561, ธันวาคม 14, สัมภาษณ์) ปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าารดำรงอยู่ของเครือข่ายอุปถัมภ์และระบบหัวคะแนนมิได้เป็นดัชนีชี้วัดถึงความล้มเหลวทางการเมืองที่เที่ยงตรงเพราะลักษณะการเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่ที่มีความซับซ้อนมากกว่านั้น

1.3 รูปแบบการซื้อเสียง

การซื้อเสียงผูกโยงกับระบบอุปถัมภ์อย่างแนบแน่น จากการศึกษาพบว่า ในการซื้อเสียง ผู้สมัครเลือกตั้งท้องถิ่นแต่ละคนมีวิธีคิดคำนวณอัตราราคาซื้อเสียงที่หลากหลายเพื่อที่จะให้ตนเองได้รับคะแนนเสียงจากผู้มีสิทธิออกเสียงในเขตเลือกตั้งนั้น ๆ ซึ่งผันแปรไปตามการประเมินปัจจัยที่เกี่ยวข้องของผู้สมัครแต่ละคนตั้งแต่ราคาที่จะจ่ายในการซื้อเสียง⁽⁵⁾ ขนาดของเขตเลือกตั้ง⁽⁶⁾ การวางยุทธศาสตร์การซื้อเสียง⁽⁷⁾ ระดับความสุสีในการแข่งขัน ตลอดจนการคิดคำนวณค่าเสียเวลาและค่าเดินทางที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งแต่ละคนต้องละทิ้งการทำงานเพื่อเดินทางมาลงคะแนนให้กับตน (ประชา,

2561, ธันวาคม 17, สัมภาษณ์) วิธีการคำนวณที่แตกต่างในบริบทการเลือกตั้งในแต่ละพื้นที่ทำให้อัตราราคาซื้อเสียงที่ผู้สมัครแต่ละคนต้องจ่ายมีราคาไม่เท่ากัน เช่น จำนวนประชากรผู้มีสิทธิเลือกตั้ง คู่แข่งขันการเลือกตั้ง และความสำคัญของตำแหน่งที่ต้องลงสมัคร เป็นต้น

คำถามต่อไปคืออัตราราคาในการซื้อเสียงที่แตกต่างกันของผู้สมัครแต่ละคนนั้นมีความสัมพันธ์ต่อผลลัพธ์ในการเลือกตั้งอย่างไร แม้การซื้อเสียงจะปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปในพื้นที่ในการเลือกตั้งทุกระดับจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอย่างหนึ่งในการเลือกตั้งที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกคนจะต้องกระทำ แต่การซื้อเสียงในพื้นที่ที่มีความหมายมากกว่าการจ่ายเงินจ้างชาวบ้านให้ไปเกาะแนบเสียงให้ตนอย่างแนบแน่น เพราะว่ามีผู้สมัครรับเลือกตั้งในพื้นที่จำนวนมากที่ทุ่มเงินซื้อเสียงมากกว่าคู่แข่งแต่กลับประสบกับความพ่ายแพ้ นั้นมีความหมายว่าเงินอย่างเดียวไม่สามารถที่จะชนะการเลือกตั้งได้

จากที่อภิปรายมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาผ่านการวิเคราะห์การซื้อเสียงและเครือข่ายอุปถัมภ์ไม่เพียงพอที่จะทำความเข้าใจพฤติกรรมเลือกตั้งของชนในพื้นที่ ฉะนั้นเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมเลือกตั้งของชาวบ้านให้มากขึ้นว่าพวกเขาจะมีเกณฑ์ตัดสินใจเลือกตัวแทนอย่างไร การทำความเข้าใจภูมิหลังผู้ที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่จะช่วยให้เห็นภาพความซับซ้อนนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น นักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่จำนวนหนึ่งมีภูมิหลังเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือมาก่อน⁽⁸⁾ หรือไม่เป็นผู้กว้างขวางในชุมชนทั้งในแง่ของการมีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนและการมีเครือข่ายพรรคพวกเพื่อนฝูง (สมชาย, 2561, ตุลาคม 23, สัมภาษณ์) นักการเมืองท้องถิ่นจำนวนมากเป็นทายาทของอดีตนักการเมืองในพื้นที่ (สุวรรณ, 2561, ธันวาคม 15, สัมภาษณ์) ขณะที่บางคนเป็นอดีตนักการเมืองผู้มีผลงานดีเด่น บางคนเคยดำรงตำแหน่งทางการเมืองในบทบาทอื่น ๆ มาก่อนที่จะมาเป็นนักการเมืองในบทบาทดังกล่าว (ฮาซิม, 2561, ตุลาคม 23, สัมภาษณ์) หรือเป็นเพียงแค่ประชากรร่วมหมู่บ้านเดียวกันกับผู้ที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง (ให้ความรู้สิทธิท้องถิ่นนิยม) (ไพชอล, 2561, พฤศจิกายน 20, สัมภาษณ์) จากเนื้อหาที่บรรยายมาข้างต้นในหัวข้อนี้ก็น่าเพียงพอที่จะชี้ให้เห็นได้ว่าคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นนักการเมืองท้องถิ่นในหลายพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เน้นการมีความมั่งคั่งที่ใช้ในการซื้อเสียงและการมีเครือข่าย

(5) ถ้าคู่แข่งให้เงินซื้อเสียงต่อหัวในราคาที่สูง ราคาที่ตนเองต้องจ่ายก็จะสูงตามไปด้วย เพื่อให้มีความแตกต่างมากเกินไป (สมชาย, 2561, ตุลาคม 23, สัมภาษณ์)
(6) ตัวอย่างเช่น อดีตนายกเทศมนตรีท่านหนึ่งอธิบายว่า การเลือกตั้งระดับ อบจ. ซึ่งมีขนาดเขตเลือกตั้งใหญ่ จะมีราคาซื้อเสียงต่อหัวที่ต่ำกว่า อบต. ซึ่งเป็นเขตเลือกตั้งขนาดเล็ก เป็นต้น (อุสมาน, 2561, พฤศจิกายน 16, สัมภาษณ์)
(7) การวางยุทธศาสตร์การซื้อเสียงที่ต่างกันทำให้ผู้สมัครแต่ละคนให้ราคาในการซื้อเสียงที่ต่างกัน นาย ออบ. อามันต์ เล่าว่าในการเลือกตั้งครั้งก่อนหน้า ตัวเขาและคู่แข่งมียุทธศาสตร์การซื้อเสียงที่ต่างกัน คู่แข่งให้ราคาซื้อเสียงต่อหัวในราคาแตกต่างกัน โดยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่เป็นกลางมากกว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่เป็นฐานเสียงของตนเท่าตัว ขณะที่อามันต์จ่ายผู้มีสิทธิเลือกตั้งทุกคนในราคาเท่ากัน เพราะมองว่าการซื้อเสียงในราคาต่อหัวที่ไม่เท่ากันจะทำให้เกิดการเปรียบเทียบกันเองระหว่างผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และจะทำให้ตนสูญเสียคะแนนเสียงจากกลุ่มคนที่ตนจ่ายน้อยกว่า (อามันต์, 2561, ตุลาคม 23, สัมภาษณ์)

(8) ผู้ใหญ่บ้านนัจมีเคยเป็นครูสอนตึกมาก่อน ด้วยอาชีพที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชนเป็นแรงส่งให้เขาได้รับการผลักดันจากชาวบ้านให้ลงสมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน โดยชาวบ้านสัญญาว่าจะทะเลาะแนบให้เขาโดยที่เขาแทบไม่ต้องลงพื้นที่หาเสียงหรือมีนโยบายใด ๆ มาเสนอต่อชาวบ้านเลย จนเขาชนะการเลือกตั้งในที่สุด (นัจมี, 2561, ตุลาคม 26, สัมภาษณ์)

อุปถัมภ์ที่กว้างขวางอาจไม่ใช่ปัจจัยที่เพียงพอสำหรับชัยชนะ การเลือกตั้ง เพราะการได้มาซึ่งชัยชนะในการเลือกตั้งยังเรียกร้องคุณสมบัติด้านอื่นด้วย

โดยทั่วไปนักการเมืองท้องถิ่นทั้งพุทธและมุสลิมมีวิธีการหาเสียงที่หลากหลายแตกต่างกันไป ทั้งในลักษณะที่เปิดเผยเป็นทางการและในลักษณะไม่เปิดเผย เบี่ยงเบน และผิดกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เครือข่ายอุปถัมภ์ผ่านระบบหัวคะแนน การซื้อเสียง ตลอดจนการใช้ความรุนแรงในการเลือกตั้ง โดยการหาเสียงด้วยวิธีการแบบเปิดเผยที่ผู้สมัครเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นนิยมใช้กันโดยทั่วไปนั้นมีหลากหลายรูปแบบ อาทิ การหาเสียงแบบเคาะประตูบ้าน การวิพากษ์วิจารณ์โจมตีคู่แข่ง (ฮาซิม, 2561, ตุลาคม 23, สัมภาษณ์) เป็นต้น ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเมือง การเลือกตั้งในหลายพื้นที่ คือ การมีลักษณะอิงศาสนาอย่างชัดเจน กล่าวคือ คนพุทธก็จะตัดสินใจเลือกตั้งโดยพิจารณาจากผู้สมัครที่เป็นคนพุทธ ส่วนคนมุสลิมก็จะตัดสินใจลงคะแนนโดยพิจารณาจากผู้สมัครที่เป็นคนมุสลิม ดังนั้นประเด็นที่น่าสนใจคือนักการเมืองพุทธมีวิธีการอย่างไรที่ทำให้ตนได้คะแนนเสียงจากคนมุสลิม และในทางกลับกันนักการเมืองมุสลิมมีวิธีการหาเสียงอย่างไรทำให้พวกเขาได้รับคะแนนจากคนพุทธ จากการศึกษาพบว่า นักการเมืองพุทธมีวิธีการหาเสียงจากคนมุสลิมในพื้นที่ในหลากหลายรูปแบบ นักการเมืองท้องถิ่นพุทธบางคนใช้วิธีการดึงบุคคลที่คนมุสลิมให้ยอมรับนับถือมาเป็นส่วนหนึ่งของทีมในการลงสมัครเลือกตั้ง (ฮาซิม, 2561, ตุลาคม 23, สัมภาษณ์) ขณะที่นักการเมืองพุทธบางรายก็อาศัยความเป็นคนพุทธเชื้อสายมลายู (มีบรรพบุรุษเป็นคนมลายูมุสลิมที่มาแต่งงานกับคนพุทธ) เป็นจุดขายในการเรียกคะแนนเสียงจากคนมุสลิม (เพลินใจ, 2561, ธันวาคม 16, สัมภาษณ์) ในทางกลับกันนักการเมืองมุสลิมก็มีวิธีการหาเสียงจากคนพุทธในพื้นที่ในหลากหลายรูปแบบเช่นกัน นักการเมืองมุสลิมบางคนตระหนักดีว่าคนพุทธมีความต้องการที่แตกต่างจากคนมุสลิมจึงกำหนดนโยบายและออกแบบวิธีการหาเสียงโดยแยกออกเป็นสองส่วนเพื่อเอาใจคนทั้งสองฝ่าย (คอรี, 2561, พฤศจิกายน 11, สัมภาษณ์) ขณะที่นักการเมืองมุสลิมบางคนก็อาศัยความสามารถของตนเองในการพูดภาษาเจ๊ะเห (ภาษาถิ่นของคนพุทธใน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส) มาเป็นจุดขายในการเรียกคะแนนเสียงจากคนพุทธ (อาหมันต์, 2561, ตุลาคม 23, สัมภาษณ์) ยิ่งไปกว่านั้นในบางพื้นที่นักการเมืองมุสลิมบางคนใช้วิธีการบริจาคสิ่งของให้กับวัดหรือสร้างสาธารณะประโยชน์ให้กับชุมชนพุทธโดยสลักชื่อตนไว้เพื่อสร้างความนิยมกับคนพุทธที่เป็นฐานเสียง (ประชา, 2561,

ธันวาคม 17, สัมภาษณ์) แม้จะปฏิเสธได้ยากว่าการเมือง การเลือกตั้งในพื้นที่มีลักษณะของการอิงศาสนา แต่รูปแบบ การหาเสียงข้างต้นก็สะท้อนให้เห็นความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนาในพื้นที่ อีกทั้งความเข้าใจในอัตลักษณ์ ที่แตกต่างกันที่ฉวยใช้มาเป็นกลยุทธ์ในกระบวนการหาเสียง ของนักการเมืองทั้งพุทธและมุสลิมในสามจังหวัดชายแดน ภาคใต้

2. ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองการเลือกตั้ง ความรุนแรงในการเลือกตั้ง และสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ จากประเด็นต่าง ๆ ที่อภิปรายมาในช่วงต้นจะเห็นได้ว่า แม้ชาวบ้านในพื้นที่จะมีพัฒนาการทางการเมืองสูงขึ้น แต่การเมืองระดับท้องถิ่นในพื้นที่ก็มีลักษณะผูกโยงกับตัวบุคคลสูง ขณะที่การแข่งขันเชิงนโยบายมีบทบาทค่อนข้างน้อยในสนามเลือกตั้ง และแม้ว่าเครือข่ายอุปถัมภ์ที่มาพร้อมกับการซื้อเสียงจะไม่ใช่อุปถัมภ์ทั้งหมดในการตัดสินผลแพ้ชนะ แต่สิ่งเหล่านี้ก็เป็นปัจจัยสำคัญและทรงพลังต่อการเมือง การเลือกตั้งในพื้นที่ ประกอบกับลักษณะของการเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่ที่มีลักษณะเปิด ไม่ได้มีการผูกขาดโดยพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองใดภายหลังจากการสูญเสีย ศรัทธาต่อกลุ่มวาทะห์จากเหตุการณ์กรือเซะ-ตากใบ เมื่อปี 2547 ในยุครัฐบาลทักษิณ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาการเลือกตั้ง ในหลายพื้นที่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มีการแข่งขันกัน อย่างดุเดือดของเครือข่ายอุปถัมภ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนมุสลิม

สภาวะการณ์ข้างต้นจึงเป็นเหตุให้เกิดความรุนแรง ในการเลือกตั้งอยู่บ่อยครั้งในการเลือกตั้งในพื้นที่ในทุกระดับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ตั้งข้อสังเกตอันแหลมคมว่า คุณสมบัติประการหนึ่งของความรุนแรง คือ การบดบังมิให้มองเห็นสิ่งอื่น จะมีก็แต่เพียงเลือกตั้งเท่านั้นที่สามารถ แผลงบดบังความรุนแรงได้ เนื่องจากการเลือกตั้งเป็นกลไก แบบสันติวิธีในการแก้ปัญหาว่าด้วยเรื่องใครจะครองอำนาจ รัฐในชุมชนการเมืองซึ่งเคยเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้ง และความรุนแรงในอดีต ด้วยเหตุนี้นักวิชาการส่วนใหญ่ จึงไม่เห็นความรุนแรงในการเลือกตั้ง (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556, น. 5-6) อย่างไรก็ตามคำอธิบายข้างต้นคงใช้ไม่ได้กับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีปัญหาความสลับซับซ้อน มากกว่านั้น เพราะสำหรับพื้นที่ชายแดนภาคใต้แล้วไม่ใช่ เพียงแค่การเลือกตั้งเท่านั้นที่แผลงบดบังจนทำให้ไม่เห็น ความรุนแรงในการเลือกตั้ง แต่สถานการณ์ความรุนแรงจาก กลุ่มขบวนการติดอาวุธก็บดบังความรุนแรงทางการเมือง ทั้งหมดในพื้นที่จนแทบมองไม่เห็น ไม่ว่าจะพิจารณาจาก

การนำเสนอข้อมูลข่าวสารของสื่อ งานวิชาการ หรือแม้กระทั่ง การสรุปสำนวนคดีของศาลยุติธรรม

จากการศึกษาพบว่าสถาบันการเลือกตั้ง ความรุนแรง ในการเลือกตั้ง และสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่มีความ สัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อน ความรุนแรงในการเลือกตั้ง ในพื้นที่ที่มีในหลายรูปแบบตั้งแต่การข่มขู่ การสร้างข่าวหรือ ข้อมูลเท็จต่อคู่แข่งว่าเป็นแนวร่วมขบวนการแบ่งแยกดินแดน (อิบรอฮีม, 2561, ธันวาคม 16, สัมภาษณ์) ในบางพื้นที่ผู้สมัคร ที่แพ้เลือกตั้งนำกล่องปริศนามาวางไว้กลางหมู่บ้านเพื่อข่มขู่ และประท้วงผลการเลือกตั้ง การกระทำดังกล่าวเป็นประเด็น อ่อนไหวและกระทบต่อความรู้สึกของผู้ในพื้นที่เป็นอย่างมาก (เพลินใจ, 2561, ธันวาคม 16, สัมภาษณ์) ตลอดจนถึงวิถี การลอบสังหาร ความรุนแรงในการเลือกตั้งเหล่านี้ผูกโยงกับ สถานการณ์ความไม่สงบในหลายลักษณะ คำอธิบายในงาน วิชาการหลายแห่งบอกว่ามันง่ายมากที่จะสรุปคดีที่เกิดจาก เหตุการณ์ความไม่สงบ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นแรงจูงใจให้เกิดการ ก่ออาชญากรรมแต่ด้วยแรงจูงใจอื่น ๆ ที่ไม่ใช่จากขบวนการ แบ่งแยกดินแดนมากยิ่งขึ้น ในหลายกรณีแม้เหยื่อจะปักใจ เชื่อว่าการลอบสังหารมีแรงจูงใจมาจากสาเหตุทางการเมือง แต่ด้วยไม่มีหลักฐานที่เพียงพอและความจำเป็นบางประการ ที่ต้องได้รับเงินเยียวยาจากทางรัฐจึงทำให้บทสรุปทางคดี ความกลายเป็นการก่อเหตุความไม่สงบแทน

ในบางพื้นที่ความรุนแรงในการเลือกตั้งและสถานการณ์ ความไม่สงบมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนเมื่อผู้สมัคร ลงชิงตำแหน่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการก่อความไม่สงบ และใช้ความรุนแรงในการเลือกตั้ง (อิบรอฮีม, 2561, ธันวาคม 16, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับมุมมองของร้อยตำรวจเอก คนหนึ่งที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานว่า มี นักการเมืองในพื้นที่จำนวนมากและในทุกระดับทั้งฝ่ายท้องถิ่น และฝ่ายท้องถิ่นเป็นแนวร่วมของขบวนการก่อความไม่สงบ นักการเมืองท้องถิ่นเหล่านี้มักทำหน้าที่เป็นตัวกลางคอย เชื่อมประสานระหว่างขบวนการระดับแกนนำกับฝ่ายปฏิบัติ การ โดยจะคอยรับคำสั่งจากระดับแกนนำแล้วออกคำสั่ง ต่อฝ่ายปฏิบัติการ นอกจากนี้พวกเขามักใช้พื้นที่รับผิดชอบ ของตนเป็นที่บังหน้าให้กับฝ่ายปฏิบัติการภายหลังจาก ก่อเหตุ ด้วยความเชื่อว่าจะระดับแกนนำและฝ่ายปฏิบัติการจะ ไม่สามารถทำงานร่วมกันได้ หากปราศจากบุคคลที่ทำหน้าที่ เป็นตัวกลางอย่างนักการเมืองท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่ง นำโดยผู้บังคับบัญชาหน่วยเฉพาะกิจ (ผบ.จก.) ในบางพื้นที่ จึงมีนโยบายการวิสามัญฆาตกรรมอย่างไม่เป็นทางการหรือ ที่เรียกกันในวงการตำรวจว่า “การตัดตอน” นักการเมือง ท้องถิ่นที่เจ้าหน้าที่รัฐมองว่าเป็นแนวร่วม ร้อยตำรวจคนดัง

กล่าวได้ว่าวิธีการดังกล่าวได้ผลดีเพราะเมื่อมีการตัดตอน ในพื้นที่ใดสถานการณ์ในพื้นที่นั้นจะเงียบสงบไปพักใหญ่ เขายกตัวอย่างกรณีหมู่บ้านชะเมาสามต้น ตำบลเตราะบอน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ที่ในช่วงปี 2549-2551 พื้นที่ ดังกล่าวมีชื่อเสียงมากในแง่ของการเกิดเหตุบ่อยครั้ง เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงได้ดำเนินนโยบายตัดตอนจนกระทั่ง ไม่มีใครกล้าลงสมัครกำนัน (ชัยยุทธ, 2561, ธันวาคม 17, สัมภาษณ์) เมื่อพิจารณานโยบายวิสามัญฆาตกรรมนอกกฎหมาย ข้างต้นจะพบว่าส่วนหนึ่งของการที่นักการเมืองตกเป็นเหยื่อ ของความรุนแรงมาจากมาตรการแก้ปัญหาชายแดนใต้ของ ตำรวจอีกด้วย

นอกจากนี้ความรุนแรงจากสถานการณ์ความไม่สงบ ยังส่งผลต่อพฤติกรรมในกระบวนการการเลือกตั้งของ นักการเมืองในพื้นที่ในหลายลักษณะ ในประเด็นผลกระทบ ต่อพฤติกรรมการหาเสียงเลือกตั้งของนักการเมืองท้องถิ่นนั้น นักการเมืองท้องถิ่นในบางพื้นที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ในการลงพื้นที่หาเสียงในแต่ละพื้นที่ และการลงพื้นที่ใน แต่ละครั้งพวกเขาต้องใช้ระมัดระวังกันสามถึงสี่คันเพื่อรักษา ความปลอดภัย (อาหมันต์, 2561, ตุลาคม 23, สัมภาษณ์) ในการเลือกตั้งปี 2550 พรรคประชาธรรมซึ่งมีนโยบายที่ ไม่เป็นที่ชื่นชอบจากทั้งรัฐและจากขบวนการต่อสู้ยุติการ ปราบปรามในพื้นที่แห่งหนึ่งของจังหวัดปัตตานีกลางคัน เมื่อต้อง เผชิญกับการข่มขู่ของบุคคลไม่ทราบฝ่ายด้วยการยิงปืน ขึ้นฟ้าในบริเวณใกล้ เคียงเวทีปราศรัยตลอดช่วงเวลาที่ ผู้สมัครของพรรคขึ้นปราศรัย (อัสมัน, 2561, ตุลาคม 23, สัมภาษณ์) และในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในบางพื้นที่ที่มีการ เคลื่อนไหวรุนแรงก็ไม่มีชาวบ้านคนใดปรารถนาที่จะลงสมัคร ชิงตำแหน่งดังกล่าว เพราะตระหนักดีว่าตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน มักตกเป็นเป้าหมายหนึ่งของการก่อความไม่สงบ (ซอลิฮีน, 2561, ตุลาคม 25, สัมภาษณ์) นอกจากผลกระทบโดยตรง ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว สถานการณ์ความไม่สงบยังส่งผล กระทบต่อพฤติกรรมเลือกตั้งของนักการเมืองในพื้นที่ ในทางอ้อมด้วย เนื่องจากความรุนแรงทางการเมืองในพื้นที่ จำนวนมาก มักถูกมองว่าเป็นเรื่องการสร้างสถานการณ์ความ ไม่สงบจึงทำให้เป็นเรื่องง่ายสำหรับผู้สมัครลงชิงตำแหน่ง ทางการเมืองในพื้นที่ที่จะใช้ความรุนแรงต่อคู่แข่ง ซึ่งส่งผลให้ ผู้สมัครลงชิงตำแหน่งทางการเมืองหลายรายหวาดระแวงว่า ตนเองอาจตกเป็นเหยื่อความรุนแรง พวกเขาจึงพยายาม แก้ปัญหาดังกล่าวโดยการเข้าไปเกี่ยวข้องกับอิทธิพลมืดและ มือปืนเพื่อปกป้องตนเอง ซึ่งการแก้ปัญหาในลักษณะนี้ของ พวกเขาจะยิ่งทำให้บรรยากาศทางการเมืองตึงเครียดยิ่งขึ้น เพราะผู้สมัครแต่ละฝ่ายมีสรรพกำลังพร้อมที่จะใช้ความรุนแรง

ต่อกันตลอดเวลา (เพลินใจ, 2561, ธันวาคม 16, สัมภาษณ์)⁽⁹⁾ นอกจากสถานการณ์ความไม่สงบจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมในกระบวนการเลือกตั้งของนักการเมืองแล้ว สถานการณ์ความไม่สงบยังทำให้ภาพลักษณ์ของสถาบันการเลือกตั้งมีหมองมัวอีกด้วย เมื่อสถาบันการเลือกตั้งกลายเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการขึ้นสู่อำนาจและใช้อำนาจที่ได้จากตำแหน่งนั้นเอื้อประโยชน์ให้กับการเคลื่อนไหวสร้างสถานการณ์ สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่น (trust) ต่อสถาบันการเลือกตั้งในพื้นที่ของประชาชนบางส่วนและจากหน่วยงานของรัฐทั้งในพื้นที่และระดับประเทศ

■ สรุปและอภิปรายผล

การเมืองการเลือกตั้งโดยเฉพาะการเลือกตั้งท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีลักษณะเฉพาะด้วยเงื่อนไขสำคัญสองประการที่สำคัญ คือ

ประการที่หนึ่ง ประเด็นเรื่องความรุนแรง ในพื้นที่ชายแดนใต้เกิดความรุนแรงในการเลือกตั้งอยู่บ่อยครั้ง ความรุนแรงในการเลือกตั้งเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพกับสถานการณ์ความไม่สงบอย่างสลับซับซ้อน และสถานการณ์ความไม่สงบก็ส่งผลกระทบต่อสถาบันการเลือกตั้งและพฤติกรรมเลือกตั้งของทั้งนักการเมืองและชาวบ้านในพื้นที่ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เนื่องด้วยสภาพปัญหาความรุนแรงที่ซับซ้อนกว่าพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศทำให้พัฒนาการทางการเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่ ยังคงอยู่ในสภาพพื้นที่สีเทา กล่าวคือ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถหาตัวผู้กระทำผิดได้ เพราะท้ายที่สุดคดีความต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อจับคนผิดไม่ได้ก็เป็นคดีความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มขบวนการติดอาวุธที่ต่อสู้กับรัฐ

ประการที่สอง การยึดติดกับตัวบุคคล ภาพรวมของการเมืองการเลือกตั้งในสังคมไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2540 พัฒนาไปในลักษณะของการเมืองที่มีการแข่งขันเชิงนโยบายมากขึ้น ระบบการเมืองพัฒนาไปสู่ระบบสองพรรคการเมืองใหญ่มากยิ่งขึ้น (อย่างน้อยจนกระทั่งถึงการรัฐประหารวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557) และประชาชนไทยก็เริ่มผูกพันตัวเองเข้ากับพรรคการเมืองใหญ่มากยิ่งขึ้นยิ่งกว่าผูกพันกับนักการเมืองในพื้นที่ พรรคการเมืองเริ่มมีฐานมวลชนที่แน่นอนของตนเอง (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556) ปรากฏการณ์ภาพรวมระดับประเทศข้างต้นนี้เป็นสัญญาณที่ดีต่อพัฒนาการของประชาธิปไตยและการลดลงของความรุนแรงในการ

(9) สามารถเข้าใจปัญหานี้ได้เมื่อพิจารณาถึงมุมมองของตำรวจและปฏิบัติการตัดตอนในบางพื้นที่ ซึ่งปัญหาในลักษณะงูกินหางหรือหมุนวนเป็นวัฏจักรระหว่างความไม่ไว้วางใจการเมืองท้องถิ่นกับการวิสามัญฆาตกรรมนอกกฎหมาย

เลือกตั้ง ซึ่งแตกต่างจากการเมืองการเลือกตั้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะผูกโยงกับตัวนักการเมืองอย่างแนบแน่น ประกอบกับการที่ไม่มีพรรคการเมืองใดผูกขาดการเมืองในพื้นที่ได้ดังเช่นพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ

งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้พยายามที่จะตอบคำถามสำคัญ คือ การเลือกตั้งท้องถิ่นที่ผ่านมานในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้จะมีความรุนแรงเกิดขึ้นสูง แต่ก็ไม่ได้ถูกอธิบายว่าเป็นเพราะสาเหตุใดถึงเกิดความรุนแรง แต่ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องก็มักจะได้รับการยืนยันว่ามีความรุนแรงเกิดขึ้นค่อนข้างมาก

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ระบบอุปถัมภ์และสายสัมพันธ์เครือญาติยังคงเป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักการเมืองท้องถิ่น เพราะการเลือกตั้งยังคงใช้เครือข่ายอุปถัมภ์ที่มีความสัมพันธ์กับการซื้อสิทธิขายเสียงอย่างแนบแน่น เครือข่ายอุปถัมภ์ในพื้นที่มีโครงสร้างโยงใยจากการเมืองระดับชาติลงสู่การเมืองระดับท้องถิ่น โดยมีหัวหน้าทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงกับผู้รับอุปถัมภ์ซึ่งเป็นชาวบ้านโดยเฉพาะเขตชนบทเข้ากับผู้อุปถัมภ์ ซึ่งเป็นนักการเมืองระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น โดยทั่วไปแล้วหัวหน้าคณะแนวมักจะเป็น ครูทั้งสายสามัญและศาสนา กลุ่มผู้นำและนักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มผู้นำศาสนา กลุ่มพ่อค้าและนักธุรกิจท้องถิ่น รวมทั้งเจ้าพ่อ นักเลงและผู้มีอิทธิพล หัวหน้าคณะมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัดจนถึงระดับหมู่บ้าน ซึ่งหัวหน้าเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ทางตรงหรือทางอ้อมกับบรรดาผู้สมัครและพรรคการเมืองก็ได้

■ ข้อเสนอแนะ

1. นักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญระหว่างรัฐและประชาชนในพื้นที่ควรมีการศึกษาวิจัยแต่ละพื้นที่เฉพาะเจาะจง เช่น ศึกษาพื้นที่องค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีภูมิรัฐศาสตร์ติดชายแดนประเทศมาเลเซีย หรือควรศึกษาวิจัยบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นที่อยู่ในเขตพื้นที่สีแดง ที่มีความรุนแรงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

2. ควรมีการศึกษาวิจัยประเด็นความสัมพันธ์ของนักการเมืองท้องถิ่นกับพรรคการเมืองในระดับประเทศ เพื่อให้เห็นถึงพลวัตทางการเมืองในท้องถิ่น เพราะในระยะหลังมีพรรคการเมืองใหญ่ ๆ ต่างภูมิภาคได้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนนักการเมืองท้องถิ่นมากขึ้น เช่น ผ่านกิจกรรมด้านกีฬาฟุตบอลหรือแม้กระทั่งความร่วมมือในการศึกษาดูงานข้ามภูมิภาค

3. งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า เครือข่ายของนักการเมืองรุ่นใหม่

ในพื้นที่เป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษามากกว่านักการเมืองท้องถิ่นรุ่นเก่า และมีเครือข่ายทั้งในระดับชาติและระดับต่างประเทศโดยเฉพาะแถบอาเซียน ทำให้มีความร่วมมือในระดับข้ามชาติมากขึ้น โดยเฉพาะในรัฐใกล้ ๆ ของประเทศมาเลเซีย จึงควรมีการศึกษาวิจัย บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นรุ่นใหม่โดยเฉพาะเจาะจง เพื่อจะได้เข้าใจพลวัตของนักการเมืองท้องถิ่นและการปรับตัวของนักการเมืองรุ่นเก่าต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม และความคาดหวังของประชาชนในพื้นที่

■ เอกสารอ้างอิง

- กรมพล ทองธรรมชาติ, สมบูรณ์ สุขสำราญ, และ ปรีชา หงส์ไกรเลิศ. (2531). *การเลือกตั้ง พรรคการเมือง และเสถียรภาพทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิจัย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษียร เตชะพีระ. (2555). ความรุ่งเรืองและล่มสลายของระบอบทักษิณ. ใน *เอกสารประกอบการสอนวิชา PO321 การเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2523). *อุดมการณ์ทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: บรรพกิจ.
- ดันแคน แม็กคาร์โก. (2555). *ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย*. (ณัฐยานันท์ วันอรุณวงศ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ดร.เร่งล่าตัวมอชิงผู้สมัคร ส.ส. นราธิวาส. (2561, ธันวาคม 12). *เมเนเจอร์ออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://mgro online.com/crime/detail/9480000010324>
- ธีรยุทธ บุญมี. (2533). ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย. ใน *เอกสารประกอบการสอนวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทยหน่วยที่ 1-7*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุษอรียีหิมะ. (2549). *นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดปัตตานี*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- _____. (2555). *นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดยะลา*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

- ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ). (2555). *การเมืองว่าด้วย การเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย*. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ). (2556). *เลือกตั้งไม่นองเลือด: ความรุนแรง ประชาธิปไตยกับการเลือกตั้ง 3 กรกฎาคม 2554*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- เพียงกมล มานะรัตน์. (2539). *การเมืองเรื่อง การเลือกตั้ง: ศึกษากรณีการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2547* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- รุ่งนิจาลักษณ์รายา คณานุรักษ์. (2558). *นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดนราธิวาส*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เวียงรัฐ เนติโพธิ์. (2558). *หีบบัตรกับบุญคุณ: การเมืองการเลือกตั้ง และการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายอุปถัมภ์*. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. (2561, ตุลาคม 20). *ฐานข้อมูลเหตุการณ์ชายแดนใต้*. สืบค้นจาก <https://deepsouthwatch.org/th/dsid?page=7&fbclid=IwAR1CIRXQNs-j4dBKOI8Ej6bErno6vq7I3Ko0IWeF7n16XeqAzYKdoeG1mk>.
- สมบัติ จันทร์วงศ์. (2530). *การเมืองเรื่อง การเลือกตั้ง: ศึกษากรณี การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2529*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิประชาธิปไตย.
- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์. (2555). *บทบาทของพรรคการเมืองและพฤติกรรม การเลือกตั้งของประชาชนใต้สถานการณ์ความขัดแย้ง การเลือกตั้ง 3 กรกฎาคม 2554*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์. (2561). *ระบบเลือกตั้งเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- สุรัชย์ ตั้งมกรา. (2556). *การเมืองเรื่อง การเลือกตั้ง: ศึกษาการหาเสียงเลือกตั้ง วันที่ 3 กรกฎาคม 2554 เขตเลือกตั้งที่ 5 จังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อนุสรณ์ อุณโณ (บรรณาธิการ). (2560). *หนึ่งทศวรรษมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาการศึกษาจังหวัดชายแดนใต้*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย (CCSCS) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.